

EKONOMİK ENTEGRASYON TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE AVRASYA BİRLİĞİ'NİN OLABİLİRLİĞİ

Bahar ŞANLI^(*)

Özet: Ülkeler, zorlaşan rekabet şartlarına dayanabilmek, üretim kapasitelerini ve verimliliklerini yükseltmek gibi amaçlarla ekonomik entegrasyonlara yönelirler. Bugün iktisadi birlik aşamasına gelmiş tek ekonomik entegrasyon hareketi olan Avrupa Birliği benzeri bir birlik oluşturma çabaları ise, Avrasya coğrafyasında yoğunlaşmaktadır. Sözkonusu bölge, zengin doğal kaynak rezervleri ve jeopolitik konumu nedeniyle tüm dünyanın ilgisini çekmektedir. Diğer yandan, bu coğrafyadaki ülkeler arasında kurulan küçük çaplı işbirlikleri, Avrasya Birliği oluşumunun temelleri olarak kabul edilmektedir. Bölgede, kısa vadede birlik oluşumunu zorlaştıran sorunlar yaşansa da uzun vadede bunların çözülmesi halinde, bölgeyi çevreleyen güçlü ülkelerin de katılımıyla Avrasya Birliği'nin kurulması mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Entegrasyon, Avrasya Coğrafyası, Bağımsız Devletler Topluluğu, Entegrasyon Hareketleri, Avrasya Birliği.

Abstract: Countries lead to form economic integrations with the aims like coping up with heavy competition conditions, increase their production capacities and productivity in the global world. Today, a unity like European Union, which is the only economic integration movement in the world that reached the level of economic unity, is being aimed to form in the Eurasia geography. The area attracts whole world's attention, because of their rich natural resource reserves and also their geopolitical location. On the other hand, the gravity area formed of close relations among the countries of the area is accepted to be the basis of the Eurasian Union's formation. Even though there are some problems in the area, which make it difficult to maintain a unity in short terms, it will be possible to build the Eurasian Union with joining of the powerful countries around the area by solving these problems in long term.

Key Words: Economic Integration, Eurasian Geography, Commonwealth of Independent States, Integration Movements, Eurasian Union.

I. Giriş

Uluslararası ekonomik entegrasyonlar, karşılıklı kazançları artırma amacıyla ülkelerin aralarındaki ticareti ve diğer ekonomik ilişkileri serbestleştirmesi olarak ifade edilebilir.

Özellikle II. Dünya Savaşından sonra, dünya ticaretini serbestleştirmek adına başlatılan uluslararası girişimler hız kazanmış ve gerek savaş sırasında bozulan ekonomilerin düzeltilmesi gerekse yeni bir mali sistemin kurulması için ülkeler beraber hareket etme yoluna gitmişlerdir.

Ülkelerin ortak hedefi olan uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi çabaları ise, iki yönde gelişim göstermiştir. Bunlardan birincisi, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren hızla önem kazanan, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması(GATT), ikincisi ise Bölgesel İktisadi Birleşmelerdir.

^(*) Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü

Kısaca GATT olarak ifade edilen girişim, dünya ticaretinin önündeki engelleri kaldırmak amacıyla, ülkelerin gümrük tarifeleri ve diğer ticaret kısıtlamalarını azaltılmasını öngörmektedir. Dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik başlatılan girişimlerin ikincisi ise, Ekonomik Entegrasyonlardır. Özellikle coğrafi açıdan birbirine yakın olan ülkelerin ekonomik ilişkilerini kolaylaştırmayı amaçlayan ekonomik entegrasyonların, günümüz artan rekabet koşullarına birlikte karşı koyma ve küreselleşen pazarlarda söz sahibi olma çabasından dolayı önemi gittikçe artmaktadır.

Dünya'nın en başarılı ekonomik entegrasyon hareketi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da ortaya çıkan ve uzun bir sürecin sonunda Avrupa Birliği (AB) adını alan birleşme hareketidir.

Bugün, ekonomik entegrasyon kurma çabalarının yoğunlaştığı bölge, Kafkasya'nın batısından Çin'e kadar uzanan ve Avrasya olarak adlandırılan coğrafyada kendini göstermektedir. Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) oluşturan devletlerin yer aldığı bölgedeki entegrasyon hareketlerinin genişleyerek, aralarına Çin, Pakistan, Afganistan, İran ve Hindistan gibi bölgedeki diğer ülkeleri de alması muhtemel görülmektedir. Ancak bu birleşmenin olabirliği, öncelikle BDT ülkeleri arasındaki birlik oluşturma çabalarının başarısına bağlıdır.

Avrasya coğrafyasının gerek sahip olduğu yeraltı zenginlikleri gerekse jeopolitik konumu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, A.B.D'nin ve Avrupa'nın tüm dikkatlerini bölgeye yöneltmesine sebep olmuştur. Bölgede siyasi ve ekonomik açıdan yeniden düzenlenme süreci başlamıştır.

Çalışmadaki amaç, özellikle Türk cumhuriyetlerinin içinde bulunduğu bölgedeki entegrasyon hareketinin olabirliğini tartışmak ve Avrasya Birliği'nin oluşumuna yönelik genel bir bakış açısı kazandırmaktır. Bu kapsamda, ilk olarak konu ile ilgili kavramsal bilgilere yer verilecek ve ekonomik entegrasyon ve Avrasya Birliği kavramlarına açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise, Avrasya coğrafyasında kurulması istenen bu entegrasyon hareketinin gerçekleşmesi için mevcut durum analizi yapılacak ve bölgedeki küçük çaplı entegrasyon hareketleri incelenerek, Birliğin oluşumu önündeki engellerden bahsedilecektir.

II. Ekonomik Entegrasyon Kavramı

Farklı ülkelerin, bölgesel bir blok içerisinde ticareti serbestleştirmeye yönelik politikalar izleyerek ekonomik birlikler oluşturmaları olarak tanımlanan (İncekara, 1995: 60) ekonomik entegrasyon, siyasi açıdan bağımsız olan ülkeleri ekonomik açıdan birbirine bağımlı hale getirmektedir. Ülkeler, ekonomik entegrasyon akımlarına katılarak üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumsal refah seviyelerini yükseltmeyi amaçlamaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin, hızlı üretim artışlarına karşılık ulusal piyasalarının yetersiz kalması, gelişmekte olan ülkelerin ise, ulusal piyasalarını birleştirmek yoluyla

sanayileşme hızlarını artırma çabası ülkeleri ekonomik entegrasyon kurmaya yöneltmektedir (Uyar, 2007: 2).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler arasında pek çok ekonomik entegrasyon hareketi ortaya çıkmıştır. Sadece bir grup ülke arasında olsa bile dünya ticaretinin serbestleştirilme çabası, küreselleşme açısından da olumlu gelişmeleri beraberinde getirmektedir (Seyidoğlu, 2001: 264).

Ekonomik entegrasyonlar, bazı mallar üzerindeki tarife indirimlerinden, para ve maliye politikalarının uyumlaştırılmasına kadar pek çok birleşme çeşidini içermektedir (Dura, 2003: 5). Bu bağlamda ekonomik entegrasyon için daha açık bir tanım yapılacak olursa, B.Balassa'ya göre; en basitinden en ileri aşamasına kadar, ticareti engelleyen unsurların ortadan kaldırılması yani ticaretin entegrasyonu, ülkelerarası faktör hareketlerine serbestlik kazandırılması, faktör entegrasyonu; ulusal ekonomi politikalarının uluslararası ilişkileri güçlendirici yönde uyumlu hale getirilmesi politika entegrasyonu ve son olarak da bunların bileşimini içeren tam entegrasyonu oluşturmaktadır (Ertürk,1997:5).

A. Ekonomik Entegrasyonların Amaçları ve Gelişimi

Ülkeleri ekonomik entegrasyona yönelten sebepler arasında, üretim kapasitelerini ve verimliliğini yükseltmek yoluyla toplumsal refah düzeyini arttırmak, bölge dışı bloklara karşı rekabet gücü kazanmak ve aynı bölgedeki ülkelerin çıkar çatışmalarını engellemek gelmektedir (İncekara, 1995: 63).

Temel amacı, entegrasyona katılan ülkeler arasında ticareti serbestleştirerek refah seviyesini yükseltmek olan ekonomik entegrasyonun diğer amaçları; bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, dünyadaki ekonomik ve siyasi olaylarda birliğe dahil olan ülkelerin söz sahibi olmalarının sağlanması ve sosyal-siyasal sorunlara ortak çözümler bulunması olarak sıralanabilir (Dura, 2003: 5).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan entegrasyon hareketleri 1960'lı yıllardan itibaren hız kazanmıştır. Ancak dünya ticaretine sağladığı etki bakımından asıl gelişme; 1980 sonrasında ülke ekonomilerinde büyüme, gelişme ve uluslararası rekabetin artmasıyla ortaya çıkmıştır. Ekonomik açıdan küreselleşmeyle aynı anda meydana gelen bir diğer oluşum olan bölgesel ekonomik entegrasyonların son dönemde artış göstermesinin sebebi olarak ise, ülkelerin ağırlaşan rekabet şartlarına birlikte karşı koymak istemeleri ve genişleyen pazarlardan yararlanma çabaları olarak görülmektedir (İncekara, 1995: 51).

Ekonomik entegrasyon hareketlerine; AB, EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi) ve NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) gibi gelişmiş ülkeler arasındaki entegrasyonların yanısıra APEC (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü), KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü) ve

OIC (İslam Konferansı Örgütü) gibi gelişmekte olan ülkeler arasındaki entegrasyon hareketleri de örnek gösterilebilir (İyiboçkurt, 1995: 208).

B. Ekonomik Entegrasyonların Türleri ve Başarı Koşulları

Günümüzde ekonomik entegrasyonlar çeşitli şekillerde kurulabilmektedir. Entegrasyonun derecesine göre türleri sınıflandırıldığında; “Tercihli Ticaret Anlaşmaları”, kapsamı en dar olan ekonomik işbirliği türüdür. Anlaşmaya üye olan ülkelerin, tek taraflı ya da karşılıklı olarak belli mallar üzerinde gümrük tarifelerinde indirim yapması şeklinde gerçekleşir (Seyidoğlu, 2001: 205). 1932 yılında İngiltere ve Commonwealth üyelerinin kurdukları “Commonwealth tercihli sistemi” bu tür anlaşmalara bir ilk niteliğini taşımaktadır (İyiboçkurt, 1995: 208).

Diğer bir entegrasyon türü olan “Serbest Ticaret Bölgeleri”nde, üye ülkeler arasındaki gümrük vergilerinin kaldırılması, ancak anlaşmanın dışında kalan ülkelere karşı her ülkenin önceden uyguladığı özel gümrük tarifesinin kullanılması söz konusudur (Yiğit, 2003: 9). 1960 yılında kurulan EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi), Latin Amerika Ülkeleri’nin kurduğu LAFTA ve Avrupa Ekonomik Alanı (EES) bu tür entegrasyona örnek verilebilir (Uyar, 2007: 4).

Serbest ticaret bölgelerinden daha ileri bir entegrasyon türü olan “Gümrük Birliği”nde ise, katılan ülkeler sadece aralarındaki gümrük vergilerini kaldırmakla kalmayıp, aynı zamanda üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük politikası uyguluyorlar (Kara, 1996: 71). Bu konudaki ilk örnek 1834 yılında Alman devletleri arasında kurulan Zolverein adını taşıyan birliktir (Ertürk, 2006: 57). 1957 yılında kurulan AET ise Gümrük Birliği’nin en iyi örneklerindedir.

Ekonomik entegrasyonun bir sonraki aşaması “Ortak Pazar” ise, diğer entegrasyon çeşitlerinin özelliklerini taşımasının yanı sıra, emek ve sermaye hareketliliğinin eklenmesi ile oluşan daha geniş bir entegrasyon türüdür (Yiğit, 2003: 10). Bugün Avrupa Birliği adını taşıyan Avrupa Topluluğu, ortak pazarın en başarılı örneğidir.

Ekonomik entegrasyon sürecinin son aşaması olan Ekonomik Birlik, ortak pazardan daha ileri bir entegrasyon hareketi olup ulusal politikaların da uyumunu gerektirir. Ülkeler para, maliye ve sosyo-ekonomik politikalarını bütünleştirerek ekonomik birlik meydana getirirler (Ertürk, 2006: 58). Ekonomik Birliğin içerdiği bir diğer unsur ise, Parasal Birlik’tir. Özellikle tek para sistemi, merkez bankası ve birleştirilmiş mali sistem ile ortak dış ticaret politikalarının uyumlaştırılması, iktisadi birliğin temelini oluşturur (Uyar, 2007: 5). Ekonomik birliğe örnek olarak Avrupa Birliği gösterilebilmektedir.

Entegrasyon hareketleri beraberinde siyasi yakınlaşmaları da getirmektedir. Bugünkü entegrasyon türlerinin hiçbiri siyasi bir bütünlüğe henüz ulaşmamıştır. Ekonomik entegrasyonlar ortak bir geçmişe ve ortak

ekonomik çıkarlara dayanmadığı sürece siyasi bütünlüğe ulaşmak gerçek anlamda mümkün olmamaktır (Ertürk, 2006: 59).

Ekonomik entegrasyonların başarı sağlayabilmeleri açısından (Yiğit, 2003: 37);

- Entegrasyon içinde yer alan ülkelerin kalkınma seviyelerinin ve üretim yapılarının birbirine yakın düzeylerde olması,
- Coğrafi bakımdan ülkeler arası yakınlık,
- Ortak kültürel geçmiş,
- Sanayileşme açısından uyguladıkları dış ticaret politikalarının benzerliği,
- Alt yapı imkanlarının özellikle de ulaştırma imkanlarının gelişmişliği,
- Entegrasyona dahil olan ülkelerin ekonomilerinin birbirini tamamlayıcı nitelikte olması, önemli bir rol oynamaktadır.

III. Avrasya Birliği Oluşumunun Gerekliliği ve Önemi

Soğuk savaşın bitmesi ve ardından 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla şekillenmeye başlayan, ABD'nin hakim olduğu yeni dünya düzeninde en çok dikkatleri çeken bölge, Avrasya coğrafyası olmuştur. Gerek sahip olduğu zengin doğal kaynak rezervleri, gerekse jeopolitik konumu Avrupa ve ABD'nin bu bölgeye olan ilgisini arttırmıştır (Uzunoglu vd., 2007a: 1).

Özellikle, Sovyet Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ve açık bir pazar haline dönüşen coğrafyadaki muhtemel entegrasyon hareketleri incelendiğinde, bunlardan birinin de Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) yer aldığı bölgede gerçekleşme olasılığının yüksek olduğu görülmektedir (Karamahmut, 1998: 51).

Bununla birlikte BDT'yi oluşturan ülkeler -Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Moldova ve Ukrayna- arasında henüz zayıf bölgesel anlaşmaların dışında ekonomik anlamda bir entegrasyonun gerçekleşmemesi, bölgenin ekonomik açıdan gelişmesi yönünde de önemli bir engel teşkil etmektedir (Erkin, 2007: 3).

Eski Sovyetler Birliği'nin yer aldığı Ön Asya bölgesinin jeopolitik konumu incelendiğinde, Avrupa ve Asya'nın kesiştiği noktada yer aldığı ve aynı zamanda farklı kültür hatta medeniyetleri içinde barındırdığı dikkati çekmektedir. Bölgenin kuzeyindeki Baltık Cumhuriyetleri, Kuzey Avrupa'yı; Moldova, Balkanları; batı kesimindeki Ukrayna ise, Katolik Polonya'yı temsil etmektedir. Diğer yandan, muhtemel entegrasyon hareketlerinden Asya merkezli olan ve İran, Çin, Pakistan, Hindistan, Moğolistan, Afganistan'dan oluşan gruba yakınlığı, Rusya'nın Batı ile Doğu'yu sentezlemesi bakımından da gerek jeopolitik gerekse kültürel açıdan önemini arttırmaktadır (İbrahimov, 2007: 1). Diğer yandan bölgedeki zengin su, petrol, doğal gaz, altın ve elmas

kaynakları da dünyanın ilgisinin bu bölgeye yönelmesinde etkili olmaktadır (Arı, 2007: 1).

Önemi artan bu bölgedeki ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesi, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan yeni dünya düzeninde, sosyalist sistemden, serbest piyasa ekonomisine geçişi yaşayan ülkelerin küresel ekonomi içinde sahip oldukları potansiyeli de yansıtılmalarına yardımcı olması açısından önem taşımaktadır (Güngörmüş Kona, 2007a).

Avrasya coğrafyasının dikkatleri üzerine çekmesi; ABD, Avrupa Birliği (AB) ve Rusya, Çin, Hindistan'dan oluşan üç kutuplu dünya düzeninde ekonomik ve politik açıdan ağırlığın Asya-Pasifik bölgesine yönelmesinden kaynaklanmaktadır (Karamahmut, 1998: 51).

Bağımsızlıklarını yeni kazanan Orta Asya ve Kafkasya cumhuriyetlerinin özellikle petrol ve doğal gaz rezervleri açısından önemli bir potansiyele sahip olması, enerji kaynaklarının elde edilmesi, ulaştırılması ve kullanımı ile ilgili küresel rekabette dikkatleri bu ülkeler üzerine çekmiştir (Özalp, 2007:1).

Diğer yandan bölgedeki Hazar Havzasının zengin enerji kaynaklarına sahip olması ve bu kaynakların Batı pazarlarına ulaştırılmasında kullanılan karayolu taşımacılığı, boru hatları ve Doğu-Batı enerji koridorlarının mevcudiyeti, bölgeyi uluslararası diplomasinin ilgi alanı haline getirmektedir (BÜKKAM, 2006: 2).

Bu bakımdan Avrasya bölgesindeki ülkelerin aralarında enerji birliği gibi çeşitli entegrasyonlara yönelmeleri, sahip oldukları kaynakları daha etkin kullanmalarına, bölge içi ticaretin gelişimine ve daha geniş pazarlar için üretimlerini artırma gibi avantajları beraberinde getirerek ülkelerin ekonomik açıdan kalkınmalarına zemin hazırlarken, Avrasya Birliği'nin de temellerini atmaya yardımcı olacaktır (Uzunoğlu vd., 2007b: 1).

Avrasya bölgesinin petrol rezervleri ve petrol üretimi incelendiğinde (Tablo1), 2005 yılı itibarıyla dünya rezervlerinin yaklaşık olarak %10.1'ini oluşturduğu ve dünya üretimi içinde de % 14.4'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bölgede, petrol rezervleri ve üretim kapasitesi açısından Rusya'nın hakimiyeti açık bir şekilde görülmektedir. %6,1'lik rezerv ve %11,9'lük üretim kapasitesine sahip olan Rusya'yı, %3,3'lük rezerv ve %1,6'lük üretim kapasitesiyle Kazakistan takip etmektedir. Üçüncü sırada %0,6'lük rezerv ve %0,4'lük kapasite oranlarıyla Azerbaycan yer almaktadır.

Tablo 1: Avrasya Bölgesi Petrol Rezervleri ve Üretimi (2005)

	Milyar Varil (Rezerv)	Toplam İçerisindeki Payı (%)	Milyar Varil (Üretim)	Toplam İçerisindeki Payı (%)
Azerbaycan	7,0	0,6	0,318	0,4
Kazakistan	39,6	3,3	1,295	1,6
Rusya	72,3	6,1	9,285	11,9
Türkmenistan	0,5	0,05	0,202	0,3
Özbekistan	0,6	0,05	0,152	0,2
Dünya	1.188,6	100,0	80,260	100,0

Kaynak: BP, World Energy Statistics, 2005.

Sınırlarını kesin olarak çizmenin zor olduğu bu bölge, Ortadoğu coğrafyasından iki kat daha büyüktür. Küreselleşen dünyada enerji, uluslararası ekonominin itici gücü haline gelirken; gelecek yüzyılda da ekonomik ve sosyal gelişme açısından öneminin giderek artması beklenmektedir. 1973-74 ve 1979-80 yılları arasında gerçekleşen petrol fiyatındaki aşırı yükselmeler, ülkelerin enerji politikalarını da etkilemiştir. Bu durum gelişmiş ülkeleri, stratejik petrol rezervlerini arttırmaya, yeni rezerv kaynakları aramaya ve alternatif enerji kaynaklarını geliştirmeye ve mevcut kaynakların da verimli kullanılabilmesi için ciddi harcamalar yapmaya yöneltmiştir (Karamahmut, 1998: 51).

Dünyanın fiziki yapısı itibarıyla en karmaşık coğrafyasında bulunan Hazar Havzası, doğalgaz üretimi ve rezervleri açısından incelendiğinde de, dünya rezervlerinin %32,4'ünün bu bölgede olduğu ve yine dünya doğalgaz üretiminin %27,5 gibi önemli bir oranının bölgeden sağlandığı görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Avrasya Bölgesi Doğal Gaz Rezervleri ve Üretimi (2005)

	Milyar m3 (Rezerv)	Toplam İçerisindeki Payı (%)	Milyar m3 (Üretim)	Toplam İçerisindeki Payı (%)
Azerbaycan	1,37	0,8	4,6	0,2
Kazakistan	3,00	1,7	18,5	0,7
Rusya	48,00	26,7	589,1	21,9
Türkmenistan	2,90	1,6	54,6	2,0
Ukrayna	1,11	0,6	18,3	0,7
Özbekistan	1,86	1,0	55,8	2,1
Dünya	179,53	100,0	2.691,6	100,0

Kaynak: BP, World Energy Statistics, 2005.

Bu dağılım içinde, yine Rusya'nın %26,7'lik rezerv oranı ve %21,9'luk üretim kapasitesiyle ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada doğalgaz üretiminde Kazakistan ve Ukrayna üçüncü sırada ise Türkmenistan yer

almaktadır. Ancak bölgenin sahip olduğu rezervler açısından bakıldığında, Ukrayna beşinci sıraya düşmektedir.

Sahip olunan petrol ve doğal gaz rezervleri, bölgenin uluslararası çıkar grupları açısından önemini arttırırken; yaşanan gelişmeler, Hazar Havzası'nın, gelecekte bölgede ortaya çıkabilecek gelişmelerin merkezi olacağını göstermektedir. Diğer yandan bölge, gerek stratejik gerekse jeopolitik önemi açısından bölgesel ve küresel güç merkezlerinin çıkar çatışmalarının odak noktası olması özelliğini kazanmıştır (Karamahmut, 1998: 51).

IV. Ekonomik Açıdan Avrasya Birliği'nin Gerçekleşebilirliği

Amerika, Avrupa ve Pasifik olarak adlandırılan ve tarihi, coğrafi ve ekonomik açıdan birbirinden farklı, birbiri ile rekabet halinde üç büyük jeoekonomik alandan oluşan dünya düzeni, Sosyalist Birliğin yıkılması ile değişime uğramaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın galibi olan, kapitalist sistemin savunucusu ABD'nin liderliğindeki üç kutuplu dünyanın jeoekonomik tablosu değişim yaşarken; Avrasya'nın merkezinde yer alan eski sosyalist ekonomiye sahip ülkelerin oluşturduğu bölgede de bir çekim alanı ortaya çıkmıştır. Bu yeni alan, Avrasya Birliği oluşumunun temelleri olarak da kabul edilebilir (Dugin, 2003: 348).

Siyasi açıdan ortaya konulan alternatif bir proje ise, ünlü Rus bilim adamı Brezenski'nin "Avrasya için Jeostrateji" adlı meşhur makalesinde ifade ettiği gibi, Rusya'nın bölünmesinin ardından bu parçaların ve BDT ülkelerinin mevcut düzendeki üç büyük jeoekonomik alana dahil edilmesi ve bu yolla nüfuslarının yayılmasıdır (Dugin, 2003: 348).

Rusya Federasyonu ve BDT için bu durumdan kurtulmanın tek yolu ise, Avrasya Birliği'nin kurulması olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu faaliyetler, Avrasya bölgesinin yukarıda bahsedilen jeoekonomik alanların dışında dördüncü bir alan olarak ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan bir oluşum içerisine girdiğini göstermektedir (Kireyev, 2003: 199).

Avrasya coğrafyası, 2006 yılı verilerine göre 23 milyon metrekarelik yüzölçümü, 278 milyonluk nüfusu, ortalama %5.75'lük büyüme hızı, 1,2 trilyon Dolarlık GSMH'sı ve 556 milyon Dolarlık dış ticaret hacmi (WTO, 2006: 73) ile oldukça önemli bir pazar durumundadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ve serbest piyasa ekonomisini benimseyen BDT'ye dahil olan ülkelerin nüfusları ve kişi başına düşen milli gelirleri incelendiğinde ise (Tablo 3); 143,2 milyonluk nüfusu ile Rusya'nın ardından Kazakistan ve Özbekistan'ın nüfus yoğunluğu bakımından en kalabalık ülkeler arasında ilk ikide yer aldığı; kişi başı milli gelir düzeyi açısından ise Rusya'nın 5780 Dolar ile ilk sırada, Kazakistan'ın 3790 Dolar ile ikinci sırada bulunduğu görülmektedir.

Tablo 3: *Bağımsız Devletler Topluluğunun Nüfusu ve Kişi Başı Milli Geliri (2006)*

	BDT Ülkeleri	Nüfus (milyon)	Kişi başı Milli Gelir (\$)
1	Rusya	143,202	5780
2	Ukrayna	46,481	1980
3	Özbekistan	26,593	610
4	Kazakistan	14,825	3790
5	Azerbaycan	8,411	1850
6	Tacikistan	6,507	390
7	Kırgızistan	5,264	490
8	Türkmenistan	4,833	1700
9	Gürcistan	4,474	1560
10	Moldova	4,206	1100
11	Ermenistan	3,016	1930

Kaynak: Economics & Social Data Rankings,
<http://www.dataranking.com/table>, 02.09.2007.

“Atlas method and PPP”, <http://siteresources.worldbank.org/>, 12.09.2007.

“Country Brief 2006,” <http://web.worldbank.org/>, 12.09.2007.

Topluluğun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla rakamlarına bakıldığında, 2005 yılı verilerine göre Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Kazakistan dışındaki topluluk üyesi ülkelerden, Türkmenistan ve Özbekistan’ın gelirlerinin orta düzeyde; diğer topluluk üyesi ülkelerin ise ortalamasının 5,270 milyar Dolar gibi çok düşük bir seviyede seyrettiği görülmektedir.

Tablo 4: *Bağımsız Devletler Topluluğunun GSYİH Oranları (2005)*

	BDT Ülkeleri	GSYİH (milyar \$)
1	Rusya	763,878
2	Ukrayna	86,044
3	Özbekistan	13,670
4	Kazakistan	57,124
5	Azerbaycan	12,561
6	Tacikistan	2,311
7	Kırgızistan	2,460
8	Türkmenistan	17,174
9	Gürcistan	6,393
10	Moldova	2,988
11	Ermenistan	4,903

Kaynak: Economics & Social Data Rankings,
<http://www.dataranking.com/table>, 02.09.2007.

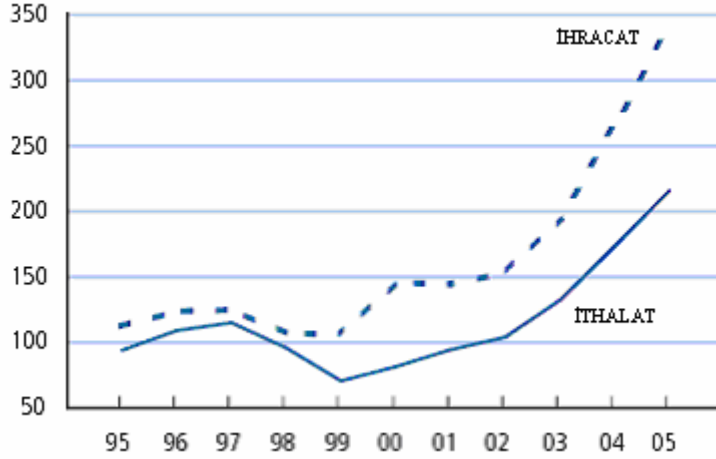
Diğer yandan BDT içindeki %12'leri bulan büyüme hızı, özellikle 2000 yılından itibaren bölgedeki ülkelerin hızlı bir kalkınma hamlesine girdiğinin bir göstergesidir. Tablo 5'ten de görüldüğü üzere Azerbaycan ekonomisi 2006 yılı itibariyle en fazla büyüme hızına ulaşan ülke durumundadır. Bundaki en önemli etken ise söz konusu ülkelerin sahip olduğu zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarıdır. Bu sıralamayı % 6,8'lik büyüme hızıyla Kazakistan ve Gürcistan ve % 6,2 ile Tacikistan takip etmektedir.

Tablo 5: *Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Büyüme Hızları (2006)*

BDT Ülkeleri	Büyüme Hızları (%)
Azerbaycan	11,4
Gürcistan	6,8
Kırgızistan	4,5
Kazakistan	6,8
Moldova	2,5
Rusya	4,2
Tacikistan	6,2
Ukrayna	3,3
Özbekistan	4,6

Kaynak: IMF Working Paper, "New Evidence on Fiscal Adjustment and Growth in Transition Economies",
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06244.pdf>,2007,p.17

Bölgenin dış ticaret hacmi incelendiğinde, Topluluğun kendi aralarındaki ihracatı Dünya Ticaret Örgütü'nün 2005 yılı verilerine göre 61 milyar dolar, ithalatı 66 milyar dolar seviyesinde; dünyaya yaptıkları ihracat ise 340 milyar dolar ve ithalat 215 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (WTO, 2006: 73). Sürekli dış fazla veren ve dış ticaret hacminin de artış trendinde olduğu BDT ülkelerinin (Grafik 1), dış ticaret hacminin Avrasya Birliği oluşumunun gerçekleşmesi durumunda çok daha büyük rakamlara ulaşması beklenmektedir.

Grafik 1: Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Dış Ticaret Hacmi (1995-2005)

Kaynak: WTO, International Trade Statistics, 2006, WTO Publications, Switzerland, p.70.

Söz konusu ülkelerin ticaretine konu olan ürün gruplarında ise (Tablo 6), doğal kaynaklara dayalı olan ihracatın %60'lar civarında gerçekleştiği, bunu %28,2 ile tekstil ürünlerinin, %7,8 ile de tarım ürünleri ihracatının takip ettiği görülmektedir. Topluluğun ithal ettiği mallar arasında ise ilk sırayı %74'lük oran ile tekstil ürünleri almaktadır.

Tablo 6: Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Dış Ticaretindeki Başlıca Ürün Grupları (2005)

Dış Ticaretteki Ürün Grupları	İhracat (Milyar Dolar)	İhracat (%)	İthalat (%)
Tarım Ürünleri	26	7,8	13,2
Yakıt ve Maden Ürünleri	204	60,1	11,6
Tekstil	96	28,2	74,0

Kaynak: WTO, International Trade Statistics, 2006, WTO, Publications, Switzerland, p.70.

Avrasya coğrafyasında yer alan BDT ülkelerinin ortak bir tarihsel geçmişe sahip olmaları, iktisadi birlik kurma açısından oldukça önem taşımaktadır. Sahip oldukları zengin petrol ve doğalgaz kaynakları ve doymamış bir pazar durumunda bulunmaları nedeniyle de bölgenin makroekonomik performansını gösteren tablolarda da görüldüğü gibi, bölgeyi hızlı bir büyüme trendi içerisine sokmaktadır.

Bu ülkelerin yakıt ve maden ürünleri ihracatı nedeniyle dış fazla vermeleri Avrasya coğrafyası için oldukça büyük bir avantaj yaratmaktadır.

Ancak bu avantajdan en çok yararlanan ülkeler, söz konusu kaynaklara sahip olan ülkelerdir. Bu ülkelerin başında ise, Rusya gelmektedir. Her ne kadar bölge Bağımsız Devletler Topluluğu olarak kabul edilse de, Rusya'nın politikaları ve stratejileri halen Avrasya coğrafyasını derinden etkilemektedir.

Diğer yandan Avrasya birliğinin oluşabilmesi, ekonomik entegrasyon teorisi açısından mümkün olmakla birlikte, tablolardan da görüldüğü gibi ülkeler arasında büyük ekonomik farklılıklar bulunması, birlik oluşumunu zorlaştırmaktadır.

V. Avrasya Bölgesindeki İşbirliği ve Entegrasyon Hareketleri

Avrasya coğrafyasında yer alan devletlerin, bölgede yaşanan sorunlara çözüm arayışları, artan küresel rekabette ayakta kalabilme çabaları, söz konusu ülkeler arasında bölgesel işbirliği anlaşmalarının yapılması zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir (Kayalar, 2007: 1).

Bu amaç doğrultusunda başlatılan girişimlerden biri, sadece BDT ülkeleri ile sınırlı kalmayıp bazı Avrupa ülkelerini de içine alan “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı”dır. 1992 yılında Türkiye'nin öncülüğünde Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Romanya, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasında imzalanmıştır (MEB, 2007). Almanya, Fransa, Polonya, Tunus, İsrail, Mısır, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, İtalya, Avusturya (DPT, 2007), Beyaz Rusya, Hırvatistan ve ABD de gözlemci ülke olarak kuruluş içinde yer almaktadırlar (BSEC, 2007).

1999 yılında uluslararası yasal bir kimlik kazanan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Doğu ile Batı'yı ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal açıdan birleştiren bir coğrafyayı kapsamaktadır 2004 yılında ise, Sırbistan ve Karadağ'ın katılımıyla organizasyonun üye ülke sayısı 12'ye yükselmiştir. Amacı ise, barış, istikrar ve refahın sağlanarak bölgede dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinin teşvik edilmesinin yanı sıra, üye ülkeler arasındaki etkileşim ve uyumun geliştirilmesi olarak belirlenmiştir (BSEC, 2007).

Bölgesel işbirliği anlaşmaları doğrultusunda başlatılan girişimlerden en önemlisi ise, “Avrasya Ekonomik Topluluğu”dur. Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya Federasyonu arasında kurulan bir ekonomik işbirliği teşkilatıdır. Üye ülkeler arasında gümrük birliği kurulması ve bu şekilde ortak ekonomik alan oluşturulmasını hedefleyen anlaşma 2000 yılında imzalanmış, 2001 yılında ise yürürlüğe girmiştir. Dünya ekonomisi ve uluslararası ticaret sistemine entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla taşıyan bu entegrasyon hareketine 2002 yılında Moldova ve Ukrayna, 2003 yılında ise Ermenistan gözlemci olarak katılmıştır (Nazarbayev, 2007: 1). Topluluğun diğer hedefleri; ortak döviz politikası belirlemek, ortak ulaştırma ve altyapı sistemi kurmak, mal ve hizmet ticaretine yönelik ortak politikalar belirlemek, yabancı sermaye yatırımları için eşit şartlar sağlamak, üye ülkelerin hukuk sistemleri arasında işbirliğini geliştirmek, eğitim ve sağlık hizmetleri açısından

topluluk içinde standardizasyon sağlamak, üye ülkelerin üretim seviyelerini birbirine yakınlaştırmak ve ortak enerji piyasası kurmak şeklinde sıralanabilir (Kibar, 2007: 1).

Başka bir ortaklık anlaşması, 2002 yılında Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan arasında kurulan “Orta Asya İşbirliği Örgütü”dür. 2004 yılında Rusya’nın da katılımının gerçekleştiği kuruluş, üye ülkeler arasında ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanda işbirliğini hedeflerken, aynı zamanda üye ülkelerin toprak bütünlüğüne yönelik saldırılara karşı da yardımlaşma ve ortak ekonomik alan oluşturma gibi amaçları da taşımaktadır (BDT, 2007: 3).

2003 yılında Beyaz Rusya, Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Kazakistan arasında imzalanan bir işbirliği ise, “Ortak Ekonomik Alan Anlaşması”dır. Bu anlaşmayla, entegrasyona katılan ülkeler, aralarındaki mal, hizmet ve sermaye dolaşımını serbestleştirmeyi ve ortak gümrük ve ticaret politikaları uygulamayı amaçlamışlardır (Güngörmüş Kona, 2007a). Ancak üye ülkeler arasındaki görüş farklılıkları ve çıkar çatışmaları bu tür entegrasyonların uygulanabilmesini zorlaştırmaktadır (BDT, 2007: 2).

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından bölgede güvenlik ortamının sağlanması için 1992 yılında Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu ve Tacikistan’ın katılımıyla “Ortak Güvenlik Anlaşması” imzalanmıştır. 1999 yılında ise, imzalanan bir protokolle anlaşmanın süresi uzatılmış ve Orta Asya, Batı ve Kafkasya’yı da kapsayacak güvenlik sistemleri oluşturma çalışmalarına girişilmiştir (BDT, 2007: 3).

Bölgede istikrarı sağlamaya yönelik bir başka girişim ise, 1996 yılında Çin ile Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında sınır anlaşmazlıklarını çözmek, bölgesel istikrar ve güvenliği sağlamak amacıyla imzaladıkları anlaşmadır. İlk etapta, Şangay Beşlisi adıyla bir askeri işbirliği şeklinde ortaya çıkan oluşum, Avrasya bölgesinde önemli bir güç merkezi haline gelme yolunda ilerlemektedir (Erol, 2001: 68).

2001 yılında Özbekistan’ın da katıldığı Şangay Beşlisi, adını Şangay İşbirliği Örgütü olarak değiştirmiştir. ABD’ye karşı Batı Bloğunu birleştirme çabasında olan Şangay İşbirliği Örgütü’nün içine aldığı coğrafya ve üye ülkelerin sahip olduğu siyasi, askeri ve ekonomik kapasiteleri dikkate alındığında, önemi açıkça göze çarpmaktadır (Purtaş, 2007).

Avrupa’dan Pasifik Okyanusu’na kadar geniş bir coğrafyayı kapsayan oluşuma, Pakistan, Hindistan, Moğolistan ve İran gözlemci ülke olarak katılırken, Türkmenistan’ın durumu da değerlendirilmektedir (Tusam, 2007).

Söz konusu bu oluşumlar, BDT ülkelerinin bir yandan yeni bir ekonomik yapılanmaya giderek uluslararası ekonomik sistemle bütünleşmelerine imkan sağlarken; diğer yandan bölgeyi çevreleyen Çin, Hindistan ve İran gibi güçlü ülkelerin de dahil olduğu tek pazar oluşturma, ulaşım ve iletişim ağının geliştirilmesi, yatırım ortamının yaratılması ve

finansman imkanlarının daha iyi değerlendirilmesi gibi olumlu gelişmelerin sağlanmasına da zemin hazırlamaktadır (TCCB, 2007).

VI. Avrasya Bölgesindeki Sorunlar

Sovyetler Birliği'nin dağılması, bölgede bir kaosun yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Sovyetler Birliği'nden ayrılan ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu oluşturan ülkeler, bir taraftan giderek güçlenen Çin'in ve eski hakimleri Rusya'nın diğer taraftan ise, istikrarsızlık içindeki Afganistan'ın ve bölge açısından potansiyel bir tehlike oluşturan İran'ın arasında sıkışıp kalmışlardır. Güvenlik açısından sorunların yaşandığı Avrasya bölgesi, ülkelerin bağımsızlıklarını yeni kazanmaları nedeniyle siyasal, ekonomik ve sosyal sorunların yanı sıra iç istikrarsızlıklar, terörizm, uyuşturucu trafiği gibi potansiyel tehlikelerle de karşı karşıya kalmıştır (Somuncuoğlu, 2007).

Bölgede yaşanan sorunlar genel olarak; güvenlik ihtiyaçları, ekonomik işbirliği, siyasi engeller ve ulaştırma altyapısı olarak sınıflandırılabilir:

Güvenlik ihtiyaçları açısından bakıldığında; BDT ülkelerinin güvenlik politikaları 1990'lı yıllarda gerek nüfus yapısı, gerek jeopolitik konumları gerekse kültürel yapıları açısından farklılık arz ederken; 2006 yılı itibarıyla Türkmenistan haricinde genel olarak kolektif güvenlik anlaşması kapsamında daha sıkı bir bütünleşmeye girdikleri görülmektedir. Rusya'nın önderliğindeki bu çabalara karşın, ABD de Kırgızistan, Tacikistan ve Afganistan üzerinde varlığını hissettirmektedir. Bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra kendi ordularını kurmalarına rağmen BDT ülkeleri hala kendi başlarına güvenliklerini sağlayacak güce ulaşamamışlardır. Diğer yandan, BDT ülkeleri arasındaki rekabet ve sorunlar, bölgeyi zayıf düşürerek bölge dışındaki diğer güçlü devletlerin müdahalesine açık hale getirmektedir (Somuncuoğlu, 2007).

Ekonomik işbirliğinin oldukça zayıf olduğu coğrafyada, piyasa ekonomisi uygulamalarının, ekonomik güç ve teknoloji seviyelerinin birbirinden farklı olması, gelişmişlik açısından da ülkeler arasında dengesizlikler yaratmaktadır (Can, 2007: 2). Örneğin, Kazakistan ve Kırgızistan daha serbest bir ekonomik yapıya sahipken, Özbekistan ve Türkmenistan da ise devlet kontrolü yoğun olarak uygulanması, hem ekonomik açıdan hem de ticari açıdan bir entegrasyonun oluşumunu zorlaştırmaktadır. Diğer yandan, bölge ülkelerinin genel olarak hammadde üreticisi durumunda olmaları, bölgesel ticaretin gelişimi engellenmektedir. Ülkeler arasındaki siyasi problemler ise tarım ürünleri ve enerji kaynakları ticaretinde sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Ancak, Avrasya Ekonomik Topluluğu çerçevesinde ekonomik entegrasyon çalışmaları ilerlemektedir (Somuncuoğlu, 2007).

Siyasi olarak, Avrasya bölgesindeki bazı ülkelerin bölge dışı ülkelerle stratejik anlaşmalara girmesi Avrasya Birliği'nin oluşumu önündeki kısa ve orta vadeli engellerden biri olarak görülmektedir (Can, 2007: 2). Diğer yandan özellikle BDT'nin iki önemli ülkesi Kazakistan ve Özbekistan arasında yaşanan sorunlar, entegrasyon çabaları açısından olumsuz etki yaratmaktadır. Bununla

beraber, son yıllarda Özbekistan'ın dış politikasındaki serbestleşme ve yabancı sermaye yatırımlarına sıcak bakması, topluluk ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmesini sağlamıştır. Ancak, bağımsızlığını yeni kazanmış bu ülkelerin devlet yapısı ve millet anlayışını oturtma çabalarında olmaları ve uyguladıkları rejim yapılarının farklılığı entegrasyonu zorlaştıran sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Somuncuoğlu, 2007). Diğer yandan söz konusu ülkelerin küresel güçlerle mücadele amacına yönelik ortak politikalar geliştirmesi zorunluluğu da bölgede bir birliğin kurulabilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır (Güngörmüş Kona, 2007b: 1).

Lojistik olarak bölgenin yapısı incelendiğinde, açık denizlere kıyısının olmaması, dışa açılmayı ve dünya ile entegrasyonu sınırlandırıcı bir etki yaratırken, tüm ulaştırma yollarının Rusya üzerinden geçmesi de, BDT'nin dünya pazarlarına ancak Rusya üzerinden açılabilceğini göstermektedir. Rusya, siyasi sınırları içindeki enerji ulaştırma hatları, kara ve demir yolları sayesinde oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Avrasya coğrafyasında yaşanan ulaştırma altyapısı sorunu, bölgenin entegrasyonu açısından olumsuz etki yaratmaktadır. Bu bakımdan Doğu-Batı bağlantısını kuracak olan ulaştırma koridorlarının biran önce hayata geçirilmesi gerekmektedir (Somuncuoğlu, 2007).

Yukarıda bahsedilen sorunlar, bir yandan Avrasya coğrafyasındaki ülkelerin bugün için öncelikli olarak çözmek zorunda oldukları problemler olarak karşılına çıkmakta ve diğer yandan da Avrasya Birliği oluşumunu geciktirici etki yaratmaktadır.

VII. Sonuç

20. yüzyılın son çeyreğinde dünyada yaşanan ekonomik, teknolojik, siyasi ve toplumsal değişimler beraberinde küreselleşme olgusunu da hızlandırmıştır. Bu yeni dünya düzeni, sosyalist sistemin çöküşünü, kapitalist ekonomilerin hakimiyet alanının genişlemesini, mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin serbestlik kazanmasını sağlarken, artan zorlu rekabet şartlarını da ülkelerin baş etmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır.

Bu sebeplerden ötürü, pek çok ülke aralarındaki ticareti ve diğer ekonomik ilişkileri güçlendirerek, zorlaşan piyasa koşullarında ayakta kalabilmek ve küresel pazarlarda söz sahibi olabilmek için birbirleriyle ortaklık anlaşmalarına yönelmeye başlamışlardır.

Avrasya coğrafyası da, yeni dünya düzeninde dikkatleri üzerine çeken bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahip olduğu zengin petrol ve doğal gaz rezervleri ve jeopolitik konumu nedeniyle tüm dünyanın ilgisinin yoğunlaştığı bölgede, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kurulan yeni cumhuriyetler, Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında bir yandan serbest piyasa ekonomisine geçişin zorluklarını yaşarken diğer yandan da yeni düzende ayakta kalabilmek için işbirlikleri kurma çabasına girmişlerdir.

Bugün itibarıyla sadece zayıf işbirliklerinin ve dar kapsamlı entegrasyon çabalarının olduğu bölgede, uzun vadede Avrupa Birliği benzeri bir Birlik kurulabilmesi için gerekli alt yapı çalışmaları sürdürülmektedir. Ancak bölgenin öncelikli olarak çözmek zorunda olduğu terör, uyuşturucu trafiği vb. bir takım güvenlik sorunları bulunmaktadır. Bu konuda biran önce bölgesel güvenliğin sağlanmasına yönelik ortak politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Güvenliğin sağlanması, bölge ticaretinin gelişmesine ve ekonomik entegrasyonların yaygınlaşmasına da büyük ölçüde zemin hazırlanmış olacaktır.

Ekonomik açıdan bakıldığında ise, sahip olunan zengin yeraltı rezervlerinden kaynaklanan hızlı büyüme trendine rağmen, ülkeler arasındaki kalkınmışlık farklılıkları, ekonomik yapı ve teknoloji seviyesindeki dengesizlikler bölgede olası bir Birlik oluşumunu kısa vadede zorlaştırmaktadır.

Diğer yandan yaşanan ulaştırma altyapı sorunlarının da biran önce giderilmesi, her alanda hukuki ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve küresel güçlerle mücadele amacına yönelik ortak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Avrasya coğrafyasında bugün Bağımsız Devletler Topluluğu'nun yer aldığı bölgede başlayan entegrasyon hareketleri, ileride kurulması muhtemel görülen Avrasya Birliği'nin çekirdeğini oluştururken; yukarıda bahsedilen gerekli şartların sağlanmasıyla Çin, İran, Pakistan, Hindistan gibi Asya coğrafyasındaki güçlü ülkelerin de entegrasyona katılımının gerçekleşmesi sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Arı, Tayyar. "Sovyetler Birliği Sonrasında Avrasya: Din, Etnik Yapı, Ekonomi ve Dış Politika", <http://www.tayyarari.com/Avrasya.doc>, (29.06.2007), s.1-21.
- BDT. www.bdt.ofisi.com, (19.09.2007), s.1-4.
- BP (2005). World Energy Statistics.
- BSEC. "About BSEC", http://www.bsec-organization.org/main.aspx?ID=About_BSEC, (14.09.2007)
- Bükkam (2006). "Karadenizin Artan Jeopolitik Önemi", Karadeniz Bülteni, S.2, www.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/bulten/karadenizbulteni002.pdf, (02.09.2007), s.1-14.
- Can, Melih. "Türkiye'nin AB sürecinde 'B Planı' var mı?", <http://www.abgs.gov.tr/index1>, (17.07.2007), s.1-4.
- Dataranking. "Economics & Social Data Rankings", <http://www.dataranking.com/table>, (02.09.2007).
- DPT. "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı", <http://www.dpt.gov.tr/dei/kei/kei.htm#ka>, (14.09.2007).
- DT. "Development and Transition", <http://www.developmentandtransition.net>, (02.09.2007).

- Dugin, Aleksandr (2003). Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, Çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları.
- Dura, Cihan (2003). Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, 2.Baskı, Ankara.
- Erkin, Tuğrul. “Artan Rekabette Başarılı olmak için Türk Yatırımcıları Sahip Oldukları Avantajları Kullanmalıdır”, <http://www.elegans.com.tr/arsiv/65/haber019.html>, (29.06.2007), s.1-4.
- Erol, M. Seyfettin (2001). “Avrasya’da Güç Mücadelesi: Şanghay Beşlisi”, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı: 14, Ankara, s.64-78.
- Ertürk, Emin (2006). Uluslararası İktisadi Birleşmeler, 4.Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Ertürk, Emin (1997). Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye’nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Güngörmüş Kona, Gamze (2007).“Avrasya Ekonomileri”, http://gamzegungormuskona.blogspot.com/2007/08/Avrasya_ekonomileri.html, (31.08.2007), (a).
- Güngörmüş Kona, Gamze. “Orta Asya’da Güç Mücadelesi”, http://gamzegungormuskona.blogspot.com/2007/08/trk-dnyaaratrmalar_dergisi-say-133.html, (09.09.2007), s.1-15, (b).
- IMF. “New Evidence on Fiscal Adjustment and Growth in Transition Economies”, IMF Working Paper, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06244.pdf>, (2007).
- İbrahimov, Aydın. “Rusya’nın Jeopolitiği: Gerçekler ve Gelişmeler”, Aylık Strateji Dergisi: Jeopolitik, http://www.jeopolitik.org/index.php?option=com_content&task=view&id=35&Itemid=28, 31.07.2007, s.1-7.
- İncekara Ahmet (1995). Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri, İTO Yayınları, Yay. No:1995-14, İstanbul.
- İyibozkurt Erol (1995). Uluslararası İktisat, 3.Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Kara, Şinasi (1996). Ekonomik Entegrasyon Teorisi, İstanbul.
- Karamahmut, Halil (1998). “Ekonomik ve Stratejik Açından Hazar Havzası”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.)
- Kayalar, Tuncer. “Avrasya Ülkeleri ile Ticari ve Ekonomik İşbirliği”, <http://www.kasid.org.tr/ana.php?incmain=icerik/icerik>, (29.06.2007).
- Kibar, Tamina. “Avrasya Ekonomik Ortaklığı”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=2&yazi=163>, (29.06.2007), s.1-5
- Kireyev, Nikolay (2003). Avrupa Konseptleri Işığında Rusya-Türkiye İlişkileri, Der: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Yay No.45.
- MEB. Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı”, <http://digm.meb.gov.tr/uaorgutler/digerorgut.htm#keit>, (14.09.2007).
- Nazarbayev, Nursultan. “Avrasya Ekonomik Ortaklığı”, http://www.yesevi.edu.tr/ayhaber/old_issues/025/02.htm, (29.06.2007), s.1-3.

- Özalp, Necdet (2004). “Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu”, Panorama Dergisi, <http://www.pete.metu.edu.tr/~emre/photogallery/enerji.pdf>, 22.07.2007, s.1-8.
- Purtaş, Fırat. “Şangay Beşlisi’nden Şangay İşbirliği Örgütüne: Orta Asya’da Rus-Çin Stratejik Ortaklığı”, <http://www.viyanaturk.com/images/tr/dokumentgalerie/Sangay.doc>, (10.09.2007).
- Seyidoğlu, Halil (2001). Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama, 14.Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.
- Somuncuoğlu, Anar. “Orta Asya’da Birliğin Engelleri”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=480&sayfa=21>, (29.06.2007).
- TCCB. “İstanbul’da Gerçekleştirilen Beşinci Avrasya Ekonomi Zirvesi”, http://www.cankaya.gov.tr/tr_html/ACIKLAMALAR/26.09.2002-1804.html, (29.06.2007).
- Tusam, Nuraniye (2005). “Orta Asya’da Güç Dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü Başbakanlar Toplantısı Sonrası”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=1&yazi=614>, (29.06.2007).
- Uyar, Süleyman. “Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi” <http://www.econturk.org/dtp13.htm>, (29.06.2007), s.1-14.
- Uzunoğlu, Sadi ve Diğerleri. “Avrasya Bölgesine Yönelik Gelişme Stratejileri ve Potansiyel Sektör Araştırması”, <http://serkanyuruk.trakya.edu.tr/yayin/agelisme.pdf>, (29.06.2007), s.1-20, (a).
- Uzunoğlu, Sadi ve Diğerleri. “Avrasya Bölgesinde Ekonomik Entegrasyonun Uygulanabilirliği Üzerine Bir İnceleme”, <http://serkanyuruktrakya.edu.tr/yayin/entegrasyon.pdf>, (22.07.2007), s.1-20, (b).
- WB. “GNI Per Capita 2006: Atlas method and PPP”, <http://siteresources.worldbank.org/>, (12.09.2007).
- WB. “Country Brief 2006”, <http://web.worldbank.org/>, (12.09.2007).
- WTO (2006). International Trade Statistics, WTO Publications, Switzerland.
- Yiğit, Mehmet (2003). Ekonomik Entegrasyon, Beta Yayınları, İstanbul.